

Krzysztof Peron

Zarząd spadkiem w systemach prawnych kręgu germańskiego

Sposób regulacji zarządu spadkiem nie jest pierwszoplanowym zagadnieniem w prawie spadkowym, mimo to istotnym, i to zarówno z punktu widzenia spadkobierców, jak i wierzycieli spadkowych, a nawet spadkodawcy. Dla spadkobiercy zasady, na których opiera się unormowanie zarządu majątkiem spadkowym, mają znaczenie przede wszystkim dlatego, że decydują o stopniu jego uzależnienia od pozostałych współspadkobierców. Z kolei wierzyciele spadkowi zainteresowani są rozwiązaniami chroniącymi przed działaniami spadkobierców na niekorzyść wierzycieli. Nawet samemu spadkodawcy zależy na tym, by majątek spadkowy był zarządzany w sposób, który zapewni realizację jego ostatniej woli. Wreszcie w interesie wszystkich wyżej wymienionych leży to, by do momentu objęcia spadku przez uprawniony podmiot bądź podmioty majątek spadkowy nie został naruszony lub uszczuplony na skutek braku albo niewłaściwego zarządu.

W związku z tym, w obliczu planowanej reformy prawa spadkowego, warto przyjrzeć się regulacjom dotyczącym zarządu spadkiem przyjętym w obcych porządkach prawnych i porównać je z rozwiązaniami obowiązującymi w prawie polskim. Ma to tym większe znaczenie, że niezwykle statyczny charakter prawa spadkowego daje ustawodawcy niepowtarzalną możliwość kształtowania w pożądanym kierunku postaw i zachowań społecznych w zakresie stosunków spadkowych.

Koncepcja i sposób uregulowania zarządu spadkiem są determinowane przez przyjęty system nabycia spadku. W grę wchodzi bądź romański

system sukcesji uniwersalnej, bądź anglosaski system administracji spadku¹. W systemach prawnych kręgu germańskiego, podobnie jak i w Polsce, obowiązuje system sukcesji uniwersalnej². W porządkach prawnych, które przyjęły ten system, spadek przechodzi bezpośrednio na spadkobierców, w związku z czym zarząd nim przysługuje w pierwszym rzędzie właśnie spadkobiercom³. Oprócz tego należy zwrócić uwagę na zarząd spadkiem wykonywany przez ustanowionego przez sąd lub inny właściwy organ zarządcę w celu ochrony interesów określonych podmiotów, wreszcie na zarząd sprawowany przez wykonawcę testamentu powołanego przez spadkodawcę w celu zapewnienia realizacji jego ostatniej woli. Wszystkie te rozwiązania występują zarówno w prawie polskim, jak i porządkach prawnych Austrii, Niemiec i Szwajcarii.

Zarząd spadkiem w prawie polskim

W prawie polskim nabycie (niedefinitywne) spadku następuje *ipso iure* w chwili jego otwarcia, w związku z czym już od tego momentu spadkobierca może samodzielnie (bez interwencji sądu) objąć spadek we władanie⁴.

W sytuacji gdy spadek przypada kilku spadkobiercom, do zarządu nim stosuje się odpowiednio przepisy o współwłasności w częściach ułamkowych, z uwzględnieniem modyfikacji wynikających z przepisów prawa spadkowego (art. 1035 k.c.). Współspadkobiercy mogą również unormować zarząd majątkiem spadkowym w zawartej przez siebie umowie⁵.

W przypadku gdy żaden ze spadkobierców nie objął jeszcze spadku, nad całością spadku czuwa – aż do czasu jego objęcia – sąd, który w razie

¹ M. Pazdan, [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, red. K. Pietrzykowski, t. II, Warszawa 2005, s. 905. Na temat zarządu spadkiem w systemach prawnych kręgu anglosaskiego zob. J.B. Clark, D.H. Parry, *The law of successions*, London 1998, s. 140 i nast.

² D. Leibold, *Erbrecht*, Tübingen 1988, s. 10, 219; T. Kipp, H. Coing, *Erbrecht*, Tübingen 1990, s. 4 i nast.; B. Eccher, *Erbrecht*, Wien 2000, s. 1, 74; H. Hausheer, R. Aebi-Müller, *Familienerbrecht und Testierfreiheit in der Schweiz*, [w:] *Familienerbrecht und Testierfreiheit im europäischen Vergleich*, red. D. Henrich, D. Schwab, Bielefeld 2001, s. 214.

³ K. Lipstein, *Das Haager Abkommen über die internationale Abwicklung von Nachlässen*, RabelsZ 1978, s. 29 i nast.

⁴ M. Pazdan, [w:] *Kodeks cywilny...*, s. 905.

⁵ M. Kłós, *Wspólność majątku spadkowego*, Warszawa 2004, s. 149 i nast.

potrzeby może ustanowić kuratora spadku (art. 666 § 1 k.p.c.). Zarządza on majątkiem spadkowym pod nadzorem sądu spadku; stosuje się tu odpowiednio przepisy o zarządzie w toku egzekucji z nieruchomości (art. 667 § 2 k.p.c.). Poza tym kurator spadku powinien starać się wyjaśnić, kto jest spadkobiercą i zawiadomić spadkobierców o otwarciu spadku (art. 667 § 1 k.p.c.). Poglądy na temat charakteru prawnego kuratora spadku nie są jednolite⁶. Nie budzi w każdym razie wątpliwości to, że podmiotem praw i obowiązków wchodzących w skład spadku nieobjętego są spadkobiercy, choćby nawet chwilowo nie byli znani, zatem spadek nieobjęty nie stanowi odrębnego podmiotu prawa⁷.

Niezależnie od tego, czy spadek został objęty, czy też nie, sąd spadku może – z urzędu lub na wniosek (m.in. spadkobiercy, zapisobiercy, uprawnionego do zachowku, wykonawcy testamentu, wierzyciela spadkowego) – zastosować odpowiednie środki zabezpieczenia w celu ochrony poszczególnych jego składników majątkowych przed naruszeniem (art. 634-635 k.p.c.). Tymi środkami są m.in.: spisanie majątku ruchomego i oddanie go pod dozór, ustanowienie zarządu tymczasowego oraz ustanowienie dozoru nad nieruchomością (art. 636 k.p.c.).

Kwestia zarządu spadkiem może zostać również uregulowana bezpośrednio przez spadkodawcę przez powołanie w testamencie jego wykonawcy (art. 986 k.c.). Funkcję tę spadkodawca może powierzyć każdej osobie mającej pełną zdolność do czynności prawnych, także spadkobiercy lub zapisobiercy. Zakres obowiązków wykonawcy określa przede wszystkim sam spadkodawca. W braku odmiennych postanowień wykonawca testamentu powinien zarządzać majątkiem spadkowym (jest uprawniony także do dokonywania czynności przekraczających zakres zwykłego zarządu⁸), spłacić długi spadkowe, w szczególności wykonać zapisy i polecenia, a następnie wydać spadkobiercom majątek spadkowy, zgodnie z wolą spadkodawcy i przepisami ustawy (art. 988 § 1 k.c.).

⁶ W. Broniewicz, *W kwestii stanowiska prawnego kuratora*, Palestra 1968, nr 6, s. 60 i nast. uważa kuratora spadku za zastępcę pośredniego spadkobierców, zaś K. Korzan, *Stanowisko prawne kuratora spadku*, Palestra 1967, nr 12, s. 20 i nast. za przedstawiciela ustawowego spadkobierców.

⁷ Orzeczenie SN z dnia 08.07.1969 r., OSN 1970, nr 5, poz. 83.

⁸ E. Skowrońska-Bocian, *Komentarz do kodeksu cywilnego*. Księga IV: *Spadki*, Warszawa 2005, s. 158.

Ma również czynną i bierną legitymację w sprawach wynikających z zarządu spadkiem oraz w sprawach o prawa należące do spadku i o długi spadkowe (art. 988 § 2 k.c.). Nie jest natomiast uprawniony do dokonania działu spadku ani do wystąpienia o sądowy dział spadku (por. art. 1037 § 1 k.c.). Przez okres sprawowania zarządu przez wykonawcę testamentu spadkobiercy pozbawieni są prawa zarządzania majątkiem spadkowym⁹. Podobnie jak w przypadku kuratora spadku, charakter prawny stanowiska wykonawcy testamentu jest sporny¹⁰. Nie budzi w każdym razie wątpliwości, że wypełniając swe kompetencje działa on we własnym imieniu, lecz nie we własnym interesie. W czasie sprawowania zarządu pomiędzy nim a spadkobiercami powstaje stosunek obligacyjny, do którego należy stosować odpowiednio przepisy o odpłatnym zleceniu (art. 989 § 1 k.c.). Uprawnienia i obowiązki wykonawcy testamentu wygasają z mocy prawa z chwilą wykonania przez niego zadań określonych przez spadkodawcę lub wynikających z przepisu art. 988 § 1 k.c., a z ważnych powodów może on również zostać zwolniony przez sąd (art. 991 k.c.).

Zarząd spadkiem w systemach prawnych kręgu germańskiego

Jak zostało już na wstępie wspomniane, również w porządkach prawnych kręgu germańskiego obowiązuje zasada sukcesji uniwersalnej. Mimo to w przepisach poszczególnych państw występują różnice, jeśli chodzi o moment nabycia i objęcia spadku.

Najbardziej zbliżone do polskich są rozwiązania przyjęte w kodeksie cywilnym niemieckim (BGB). Według § 1942 BGB, spadkobierca nabywa spadek w chwili jego otwarcia¹¹. Następuje to *ipso iure*, bez żadnej

⁹ M. P a z d a n, [w:] *Kodeks cywilny...*, s. 1020.

¹⁰ Teorie dotyczące statusu prawnego wykonawcy testamentu wyczerpująco przedstawił B. W a ł a s z e k, *Krytyczny przegląd teorii dotyczących stanowiska prawnego wykonawcy testamentu*, ZNUJ – Prace Prawnicze 1959, z. 6, s. 175 i nast., uznając samemu wykonawcę testamentu za odrębną instytucję prawa spadkowego. Tak też E. S k o w r o Ń s k a - B o c i a n, *Komentarz do kodeksu cywilnego...*, s. 157. Jako szczególnego rodzaju zastępcę pośredniego traktuje wykonawcę testamentu J. S. P i a t o w s k i, *Prawo spadkowe. Zarys wykładu*, Warszawa 2003, s. 140, zaś J. G w i a z d o m o r s k i, *Prawo spadkowe*, Warszawa 1959, s. 378 uważa, że stanowisko prawne wykonawcy testamentu zbliżone jest do stanowiska syndyka upadłości.

¹¹ Nabycie to ma, podobnie jak wg k.c., charakter niedefinitywny ze względu na możliwość odrzucenia spadku i inne zaszczości po jego otwarciu.

aktywności, a nawet wiedzy z jego strony. Od tego momentu spadkobierca może objąć spadek, przy czym nie wymaga to żadnych czynności urzędowych¹².

Podobna regulacja występuje w kodeksie cywilnym szwajcarskim (ZGB), choć przewiduje on urzędowe przyznanie posiadania spadku przy dziedziczeniu testamentowym¹³. Mianowicie, w razie przedłożenia testamentu spadek pozostaje we władaniu spadkobiercy ustawowego lub wprowadza się administrację spadku i dopiero po stwierdzeniu praw spadkobiercy testamentowego, spadek zostaje mu wydany (tzw. *Auslieferung*, art. 556-559 ZGB).

Odmienne ma się rzecz w prawie austriackim, w którym obowiązuje wprawdzie zasada sukcesji uniwersalnej, jednak konieczną przesłanką prawnego nabycia i objęcia spadku jest nie tylko tytuł do niego, lecz ponadto akt państwowy w postaci sądowego przyznania spadku (*Einantwortung*, § 797 ABGB). W celu jego uzyskania spadkobierca musi wykazać przed sądem swój tytuł do spadku oraz złożyć oświadczenie o przyjęciu go (§ 799 ABGB). Z tą chwilą przysługuje mu prawo do zarządzania spadkiem (§ 810 ABGB), który dotąd pozostawał pod pieczęcią sądu. Mimo to sąd nadal sprawuje nadzór nad majątkiem spadkowym, a czynności przekraczające zakres zwykłego zarządu wymagają jego zgody, i to niezależnie od tego, kto spadkiem zarządza (spadkobiercy, kurator spadku czy wykonawca testamentu)¹⁴. Z uwagi na to, że spadkobierca wstępuje w prawa i obowiązki spadkodawcy dopiero z chwilą sądowego przyznania spadku, § 547 ABGB przewiduje, że wcześniej spadek traktowany jest tak, jakby należał wciąż do spadkodawcy. Aby uniknąć tej fikcji, spadek wakujący jest traktowany jako samodzielny podmiot praw i obowiązków należących do spadku¹⁵.

Zarząd wykonywany przez kilku spadkobierców

W sytuacji gdy spadek przypada kilku spadkobiercom, stosunki między nimi kształtowane są bądź przez zasadę współwłasności łącznej, bądź też

¹² T. Kipp, H. Coing, *Erbrecht...*, s. 479 i nast.

¹³ Tamże, s. 481.

¹⁴ B. Eccher, *Erbrecht*, Wien 2000, s. 3.

¹⁵ Tamże, s. 2.

współwłasności w częściach ułamkowych. Dotyczy to również kwestii zarządu majątkiem spadkowym.

Prawo niemieckie i szwajcarskie przyjmują to pierwsze rozwiązanie, w związku z czym z chwilą otwarcia spadku powstaje wspólnota spadkobierców (*Erbengemeinschaft*), której niepodzielnie przypada cały spadek (§ 2032 BGB, art. 602 ZGB). Stanowi on wspólny majątek współspadkobierców, a poszczególne prawa przysługują im do niepodzielnej ręki, przy czym każdy ma swój udział w całym spadku. Takie wyodrębnienie sprawia, że w piśmiennictwie niemieckim pojawia się teza, że wspólnocie spadkobierców przysługuje podmiotowość prawna¹⁶. Jako dodatkowy argument na jej rzecz służy orzeczenie Federalnego Sądu Najwyższego (BGH), uznające, że zewnętrzna spółka cywilna posiada zdolność prawną i sądową¹⁷. Mimo to nadal w doktrynie¹⁸ i orzecznictwie¹⁹ dominuje pogląd, który odmawia wspólnocie spadkobierców podmiotowości prawnej.

Objęcie spadkobierców wspólnością łączną znajduje swoje odzwierciedlenie w sposobie uregulowania kwestii zarządu spadkiem. Przepisy podporządkowują go zasadzie jednomyślności, wprowadzając obowiązek wspólnego zarządzania spadkiem przez spadkobierców (§ 2038 I zd. 1, 2040 I BGB, art. 602 ZGB). Jednomyślność współspadkobierców bywa jednak często trudna do osiągnięcia lub okazuje się niepraktyczna, stąd w BGB występuje daleko idące przełamanie tej zasady. I tak, w zakresie czynności zwykłego zarządu obowiązuje zasada większości (§ 745 w zw. z § 2038 II BGB), zaś czynności zachowawczych może dokonywać samodzielnie każdy ze współspadkobierców (§ 2038 I zd. 2 BGB). Doktryna przyjmuje przy tym, że zasady te dotyczą zarówno stosunków wewnętrznych, jak i zewnętrznych²⁰. Sporne jest natomiast, czy wspo-

¹⁶ B. Grunewald, *Die Rechtsfähigkeit der Miterbengemeinschaft*, AcP 1997, z. 197, s. 305 i nast.

¹⁷ Orzeczenie BGH z dnia 29 stycznia 2001 r. II ZR 331/00, BGHZ, t. 146, s. 341.

¹⁸ Zob. D. O l z e n, *Erbrecht*, Berlin 2005, s. 329 i cyt. tam literatura. Szczegółowo przeciwko podmiotowości prawnej wspólnoty spadkobierców P. U l m e r, *Die Gesamthandsgesellschaft – ein noch immer unbekanntes Wesen?*, AcP 1998, z. 198, s. 124 i nast.

¹⁹ Orzeczenie BGH z dnia 11 września 2002, NJW 2002, nr 46, s. 3390, w którym podkreślono, że w przeciwieństwie do spółki cywilnej wspólnota spadkobierców powstaje z mocy ustawy i w założeniu nie ma charakteru trwałego.

²⁰ D. L e i p o l d, *Erbrecht...*, s. 250 i nast.; T. K i p p, H. C o i n g, *Erbrecht...*, s. 612.

mniane odstępstwa od zasady jednomyślności znajdują również zastosowanie do rozporządzeń przedmiotami wchodzącymi w skład spadku, ze względu na § 2040 I BGB, przewidujący zasadę jednomyślności w odniesieniu do rozporządzeń przedmiotami spadkowymi²¹.

Prawo austriackie traktuje natomiast współspadkobierców jako *communio incidens*, podlegającą przepisom § 825 i nast. ABGB²². Wykonują oni zarząd wspólnie, choć mogą jednomyślnie powierzyć któremukolwiek spośród siebie zarząd całością albo częścią spadku bądź poszczególnymi przedmiotami wchodzącymi w jego skład²³. W zakresie czynności zwykłego zarządu obowiązuje zasada większości, zaś czynności przekraczające zwykły zarząd wymagają sądowego potwierdzenia. Z kolei w przypadku niemożności osiągnięcia zgody przez spadkobierców sąd powinien, jeśli to konieczne, ustanowić kuratora spadku²⁴.

Zarządca spadku

Jak już wspomniano, wszystkie trzy porządki prawne przewidują możliwość ustanowienia przez sąd lub inny uprawniony organ zarządcy spadku. Następuje to bądź z urzędu, bądź na wniosek i ma na celu ochronę interesów określonych podmiotów.

W prawie niemieckim występują dwie instytucje o takim charakterze: kurator spadku (*Nachlasspfleger*)²⁵ i zarząd spadku (*Nachlassverwaltung*).

Pierwsza instytucja jest jednym ze środków, jakie stosuje sąd w przypadku konieczności zabezpieczenia przed naruszeniem majątku lub udziału spadkowego do chwili przyjęcia spadku bądź też w sytuacji gdy spadkobierca jest nieznaną lub gdy istnieje niepewność co do tego, czy przyjął spadek (§ 1960 BGB). Nie jest to konieczne, jeśli zabezpieczenie można

²¹ T. Kipp, H. Coing, *Erbrecht...*, s. 613 i nast. są zdania, że oprócz § 2040 BGB do rozporządzeń znajduje zastosowanie tylko § 745 BGB, zaś D. Leopold, *Erbrecht...*, s. 252, że stosuje się zarówno § 745 BGB, jak i § 2038 I zd. 2 BGB.

²² B. Ecker, *Erbrecht...*, s. 85.

²³ Tamże, s. 3.

²⁴ Tamże.

²⁵ Wbrew nazwie kurator spadku jest szczególnego rodzaju kuratorem ustanawianym dla ochrony interesów spadkobiercy albo spadkobierców – wszystkich albo niektórych (wtedy kuratela obejmuje tylko odpowiednie udziały spadkowe); W. Ebenhöfer, [w:] P. Bassenge i in., *Palandt Bürgerliches Gesetzbuch*, München 1996, s. 1873.

osiągnąć w inny sposób, jeśli wprowadzono zarząd spadku lub gdy powołany został wykonawca testamentu²⁶. Sąd ustanawia kuratora spadku z urzędu bądź na wniosek wierzyciela zamierzającego sądowo dochodzić przysługujących mu roszczeń (§ 1961 BGB). Zakres jego obowiązków określa sąd zależnie od potrzeb: od załatwienia konkretnej sprawy aż po zarząd spadkiem²⁷. Z reguły ma on ustalić osobę nieznanego spadkobiercy oraz zabezpieczyć i zachować spadek do czasu przyjęcia go. Do jego zadań nie należy zasadniczo zaspokojenie wierzycieli ani też realizacja woli spadkodawcy; nie może wnosić o wprowadzenie zarządu spadku, stwierdzenie nabycia spadku, nie może dokonać działu spadku, nie może przyjąć spadku lub odrzucić go²⁸. Wobec spadkobiercy odpowiada za zawinione szkody, wobec wierzycieli tylko za niedopełnienie obowiązku udzielenia określonych informacji²⁹. Jeśli chodzi o charakter prawny kuratora spadku, to znajdują do niego zastosowanie ogólne przepisy o kurateli, o ile nic innego nie wynika z przepisów spadkowych. Kurator zarządza spadkiem w interesie i na rzecz spadkobiercy (niekoniecznie już znanego), będąc w ramach zabezpieczenia i zachowania spadku jego przedstawicielem ustawowym³⁰. Działa samodzielnie, ale w imieniu spadkobiercy. Podlega jednak nadzorowi sądu. Ma czynną i bierną legitymację procesową. Ustanowienie kuratora nie ogranicza uprawnień spadkobierców do dokonywania czynności zobowiązujących i rozporządzających ani ich legitymacji procesowej³¹. Po ustaleniu spadkobiercy i przyjęciu przez niego spadku sąd odwołuje kuratora, który z tą chwilą staje się zobowiązany do zdania rachunku z zarządu i wydania spadku spadkobiercy (§ 1890 BGB w zw. z § 1915 I BGB).

Druga natomiast instytucja, zarząd spadku, stanowi podstawowy sposób ograniczenia odpowiedzialności spadkobiercy, która w prawie niemieckim

²⁶ Tamże, s. 1874.

²⁷ Szerzej, D. Leibold, [w:] *Münchener Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch*, red. G. Schlichting, t. 9, München 2004, s. 313 i nast.

²⁸ W. Edenhofer, [w:] P. Bassenge i in., *Palandt...*, s. 1875 i nast.

²⁹ Tamże.

³⁰ Zob. W. Edenhofer, [w:] P. Bassenge i in., *Palandt...*, s. 1875; D. Leibold, [w:] *Münchener Kommentar...*, s. 312.

³¹ D. Leibold, [w:] *Münchener Kommentar...*, s. 315 i nast.

jest co do zasady nieograniczona³². Jej celem jest, z jednej strony, zapokojenie wierzycieli, a z drugiej, ograniczenie odpowiedzialności spadkobiercy wyłącznie do spadku (§ 1975 BGB). Jest to szczególnie rodzaj kurateli spadkowej, wprowadzany przez sąd na wniosek spadkobiercy, spadkobierców, wierzyciela spadkowego, a także wykonawcy testamentu³³. Prowadzi do rozdzielenia ze skutkiem wstecznym majątków spadkobierców i majątku spadkowego oraz ograniczenia odpowiedzialności spadkobiercy wyłącznie do spadku (chyba że możliwość ograniczenia jest wyłączona mocą przepisu szczególnego lub czynności prawnej)³⁴. Majątek spadkowy jest odtąd zarządzany przez zarządcę spadku (*Nachlassverwalter*); równocześnie inne osoby tracą uprawnienie do zarządu i rozporządzania spadkiem, a także czynną i bierną legitymację procesową (§ 1984 BGB)³⁵. Obok zarządu spadkiem podstawowym zadaniem zarządcy jest ustalenie kręgu wierzycieli i spłacenie długów spadkowych (§ 1985 BGB). Podobnie jak kurator spadku zarządca wykonuje swoje obowiązki pod nadzorem sądu. Za zawinione niewykonanie lub nienależyte wykonanie obowiązków odpowiada zarówno wobec spadkobierców, jak i wierzycieli³⁶. Jeśli chodzi o ocenę statusu prawnego stanowiska zarządcy spadku, dominuje teoria urzędu, uznająca zarządcę nie za przedstawiciela ustawowego, lecz za organ powołany urzędowo do zarządzania cudzą masą majątkową i posiadający pozycję strony procesowej³⁷.

Również w prawie szwajcarskim, które podobnie jak niemieckie, przyjmuje jako regułę nieograniczoną odpowiedzialność spadkobiercy, występują dwie postacie urzędowego zarządu spadkiem.

³² Prawo niemieckie nie przewiduje możliwości przyjęcia spadku z dobrodziejstwem inwentarza; zob. T. Kipp, H. Coing, *Erbrecht...*, s. 520 i nast.

³³ W stosunku do każdego z tych podmiotów przewidziane są określone wymogi i ograniczenia, jeśli chodzi o możliwość złożenia wniosku o wprowadzenie zarządu spadku. Przeważa pogląd, że spadkobierca może złożyć go nawet przed przyjęciem spadku; W. E d e n h o f e r, [w:] P. B a s s e n g e i n., *Palandt...*, s. 1875; G. S i e g m a n n, [w:] *Münchener Kommentar...*, s. 413 i nast. Inaczej: T. K i p p, H. C o i n g, *Erbrech...*, s. 545.

³⁴ W. E d e n h o f e r, [w:] P. B a s s e n g e i n., *Palandt...*, s. 1887.

³⁵ Wykonawca testamentu może jednak zostać ustanowiony administratorem spadku, spadkobierca – nie; W. E d e n h o f e r, [w:] P. B a s s e n g e i n., *Palandt...*, s. 1892.

³⁶ G. S i e g m a n n, [w:] *Münchener Kommentar...*, s. 430 i nast.

³⁷ Tamże, s. 388, 424 i nast.

Zarząd spadkiem (*Erbschaftsverwaltung*) służy zabezpieczeniu spadku i jest wprowadzany w sytuacji, gdy spadkobierca jest trwale nieobecny i nie posiada przedstawiciela ustawowego, a wymaga tego jego interes albo żaden z zainteresowanych nie potrafi wykazać swego tytułu do spadku lub brak jest pewności, czy jakkolwiek spadkobierca istnieje bądź nie wszyscy spadkobiercy są znani (art. 554 ZGB). W przypadku gdy spadkodawca powołał wykonawcę testamentu, zarząd ten powinien być powierzony właśnie jemu.

Drugą postacią jest instytucja urzędowej likwidacji spadku (*amtliche Liquidation*), odpowiadająca niemieckiemu zarządowi spadku (art. 593 i nast. ZGB).

Z kolei prawo austriackie, które odmiennie niż porządku prawne Niemiec i Szwajcarii, dopuszcza możliwość przyjęcia spadku z dobrodziejstwem inwentarza, również przewiduje dwa typy urzędowego zarządu spadkiem.

Ustanowienie kuratora spadku (*Verlassenschaftskurator*) następuje w razie braku spadkobierców lub wiadomości o nich bądź niezłożenia przez żadnego z nich oświadczenia o przyjęciu spadku, a także – jak wskazano wyżej – gdy współspadkobiercy nie potrafią osiągnąć porozumienia odnośnie do zarządu spadkiem³⁸. Podobnie jak w prawie szwajcarskim, w razie powołania wykonawcy testamentu to on zostaje ustanowiony kuratorem spadku. Ustanowienia kuratora spadku wakującego może również zażądać wierzyciel spadkowy, pragnący zrealizować przysługujące mu roszczenia (§ 811 ABGB), natomiast w celu zabezpieczenia swoich roszczeń wierzyciele, zapisobiercy oraz spadkobiercy konieczni mogą do momentu sądowego przyznania spadku wnieść o oddzielenie majątku spadkowego od majątku spadkobiercy (*Absonderung*). W przypadku przyjęcia przez sąd tego wniosku, wyodrębnionym majątkiem spadkowym zarządza tzw. *Separationskurator*, którego ustanowienie wyłącza od zarządu inne osoby. Rozdzielenie majątków trwa także po sądowym przyznaniu spadku i zostaje zniesione dopiero po zaspokojeniu względnie zabezpieczeniu wszystkich wierzycieli spadkowych³⁹.

³⁸ B. E c c h e r, *Erbrecht...*, s. 80.

³⁹ Tamże, s. 94 i nast.

Wykonawca testamentu

Trzecią wreszcie możliwością zarządu spadkiem, występującą w systemach prawnych kręgu germańskiego, jest sprawowanie go przez wykonawcę testamentu, czyli osobę, którą powołuje spadkodawca w celu zapewnienia realizacji swej ostatniej woli. Przyjęte we wszystkich trzech krajach rozwiązania są zasadniczo zbieżne ze sobą, choć w prawie austriackim rola i uprawnienia wykonawcy testamentu są mocno ograniczone. Zwraca natomiast uwagę fakt, że ustawodawcy szwajcarski i austriacki poświęcili tej instytucji niewiele uwagi, zaś niemiecka regulacja kodeksowa jest niezwykle wyczerpująca⁴⁰.

Funkcję wykonawcy testamentu spadkodawca może powierzyć osobie mającej pełną zdolność do czynności prawnych, także spadkobiercy lub zapisobiercy, przy czym osoba powołana jako wykonawca testamentu może tego obowiązku nie przyjąć. Wszystkie trzy porządki prawne przewidują możliwość powołania kilku wykonawców testamentu. W takim przypadku powinni oni działać wspólnie. Kodeks cywilny niemiecki dopuszcza również wyznaczenie wykonawcy testamentu przez osobę trzecią lub sąd, jeśli taka jest wola spadkodawcy (§ 2198, 2200 BGB).

O zadaniach wykonawcy testamentu decyduje w pierwszym rzędzie spadkodawca, przy czym krąg tych zadań może być kształtowany przez spadkodawcę w bardzo szerokim zakresie przedmiotowym i czasowym. Rozbieżności w przyjętych rozwiązaniach pojawiają się w sytuacji, gdy spadkodawca nie określił zadań wykonawcy testamentu.

Kodeks cywilny niemiecki przewiduje, że w takim przypadku wykonawca testamentu powinien zarządzać majątkiem spadkowym, spłacić długi spadkowe, w szczególności wykonać zapisy i polecenia, a następnie wydać spadkobiercom majątek spadkowy. Ma przy tym czynną i bierną legitymację w sprawach wynikających z zarządu spadkiem oraz w sprawach o prawa należące do spadku i o długi spadkowe. Jest także uprawniony do dokonania działu spadku. Jego działalność nie podlega nadzorowi sądowemu, choć sąd może go zwolnić w przypadku rażącego zaniedbania obowiązków. Powołanie wykonawcy testamentu odbiera spadkobiercom prawo zarządzania spadkiem oraz dokonywania rozporządzeń przedmio-

⁴⁰ Por. § 2197-2228 BGB, art. 517-518 ZGB, § 816 ABGB.

tami wchodzącymi w jego skład. Kodeks cywilny niemiecki przewiduje ponadto możliwość powierzenia wykonawcy testamentu stałego zarządu, trwającego dalej po wykonaniu pozostałych zadań. Okres takiego zarządu nie może trwać dłużej niż lat 30. Do stosunków między spadkobiercami a wykonawcą testamentu nakazuje stosować odpowiednio przepisy o zleceniu. Jeśli chodzi o status prawny wykonawcy testamentu, to wciąż pozostaje on sporny. Najwięcej zwolenników ma dominująca obecnie teoria urzędu (*Amtstheorie*), według której wykonawca sprawuje prywatny urząd⁴¹.

Kodeks cywilny szwajcarski określa zakres obowiązków wykonawcy testamentu, podobnie jak kodeks cywilny niemiecki, stanowiąc, że o ile spadkodawca nie zdecydował inaczej, do jego zadań należy zarząd spadkiem, spłata długów spadkowych oraz przeprowadzenie działu spadku, zgodnie z zaleceniami spadkodawcy lub przepisami ustawy. Wykonawcy testamentu przysługują przy tym prawa i obowiązki kuratora spadku.

W prawie austriackim podstawowym obowiązkiem wykonawcy testamentu jest wykonanie poleceń testamentowych względnie dopilnowanie ich wykonania przez spadkobierców, jednakże nie posiada on uprawnienia do zarządzania spadkiem, chyba że sam spadkodawca mu je powierzy⁴². Mimo to pozostaje sporne, na ile wiążąca jest w tym wypadku wola spadkodawcy i jak dalece może ona ograniczać wynikające bezpośrednio z ustawy prawo spadkobiercy do samodzielnego wykonywania zarządu. Zgodnie z najnowszym orzecnictwem, prawo spadkobiercy przysługuje w razie wątpliwości pierwszeństwo⁴³.

Wnioski

Porównanie regulacji prawnych Polski, Niemiec, Szwajcarii i Austrii, dotyczących kwestii zarządu spadkiem, wykazuje, że w każdym z tych systemów prawnych występują te same typy instytucji, służące realizacji identycznych celów. Istniejące różnice wynikają przede wszystkim z przyjęcia odmiennych rozwiązań o charakterze podstawowym, determinują-

⁴¹ W. Edenhofer, [w:] P. Bassenge i in., *Palandt...*, s. 2024; A. Zimmermann, [w:] *Münchener Kommentar...*, s. 1178 i nast.

⁴² B. Eccher, *Erbrecht...*, s. 69.

⁴³ Tamże.

cych kształt całego prawa spadkowego. Sposób uregulowania chwili i przesłanek nabycia spadku, stosunków między, spadkobiercami oraz odpowiedzialności za długi spadkowe wywiera decydujący wpływ na unormowanie zarządu spadkiem. Jednak z uwagi na to, że rozwiązania modelowe nie są wprowadzane w czystej postaci, poszczególne instytucje wykazują daleko idące podobieństwa. W efekcie przyjęte w prawie polskim formy zarządu spadkiem nie stoją w opozycji do regulacji germańskich, lecz plasują się pomiędzy nimi.

Czy zatem modyfikacja przepisów dotyczących zarządu spadkiem jest w ogóle konieczna? Żeby odpowiedzieć na tak postawione pytanie, trzeba najpierw mieć pewność co do przyszłego kształtu wspomnianych wyżej zagadnień podstawowych. Nie ulega jednak wątpliwości, że do zmiany obecnych rozwiązań należy podchodzić z rozwagą.